

Ministerie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Mw. M. Keijzer
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
23 april 2025
Kenmerk
TLE/U202500157
Telefoon

Bijlage(n)
-

VNG-uitgangspunten voor traject Nota Ruimte

Geachte mevrouw Keijzer,

Nederland staat voor een ongekende opgave in de fysieke leefomgeving. Een verbouwing vergelijkbaar met de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Naast woningbouwopgave en de energietransitie is er ook nog ruimte nodig voor bedrijven, landbouw, natuur, een veranderend klimaat, bereikbare voorzieningen en nog veel meer. Gemeenten hebben een cruciale rol in het vertalen van deze samenhangende opgaven van ruimtelijke beleid naar fysieke leefomgeving van de inwoners van Nederland.

Na jaren van decentralisatie zet het rijk nu meer in op nationale regie. U werkt in dat kader aan de ontwerp-Nota Ruimte.

Hoewel deze Nota zelfbindend is voor het rijk, is deze voor gemeenten ook relevant, omdat het de grote lijnen uitzet en er keuzes van nationaal belang gemaakt worden, waarvan de doorwerking plaatsvindt in de gemeenten.

Gemeenten vervullen hun sleutelrol in de ruimtelijke ordening van Nederland; zij zorgen middels goede lokale/regionale ruimtelijke ordening voor een leefbare fysieke leefomgeving. Om deze rol nu en ook in toekomst te blijven waarmaken, vragen wij u om bij de uitwerking van de Nota Ruimte zich rekenschap te geven van uitgangspunten die voor gemeenten van belang zijn. Daarin verwachten gemeenten dat het rijk lange lijnen uitzet en integrale keuzes maakt, waarbij het rijk respect heeft voor de autonomie van gemeenten. wij volgen daarbij de principes van de Omgevingswet: "decentraal tenzij".

Met deze brief geven wij weer wat de gemeenten aan uitgangspunten nodig hebben om een Nota Ruimte voor hen te laten werken. wij hebben begrip voor het snelle proces, maar wij maken ons ook zorgen over de beperkte betrokkenheid van gemeenten in de totstandkoming van de Nota,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Nassaulaan 12 Den Haag | Postbus 30435 | 2500 GK Den Haag
070 - 373 83 93 | info@vng.nl

omdat de nadruk vooral ligt op provincies. Na een uiteenzetting over de rol en positie van de gemeente in de ruimtelijke ordening lichten wij in deze brief de volgende zes uitgangspunten toe.

1. *Meerjarig commitment van het rijk.* Het rijk zet lange lijnen uit, maakt afspraken met een verrend doel en laat zich niet verleiden om tussentijds van koers te wijzigen.
2. *Wij verwachten integrale keuzes.* De Nota Ruimte moet samenhang brengen tussen de 47 rijksprogramma's om lokaal tot uitvoerbaar beleid te komen.
3. *Communiceer eerlijk en duidelijk over de kaders en keuzes vanuit het rijk.* Als er een koers uitgezet wordt, heeft dat consequenties. Die moeten uitlegbaar zijn, ook voor lokale bestuurders.
4. *Ieder zijn eigen rol en verantwoordelijkheid: Het rijk maakt keuzes van nationaal belang.* Het rijk maakt keuzes van nationaal belang en gemeenten hebben autonomie in de wijze waarop zij invulling geven aan de opgaven.
5. *Gemeenten werken (regionaal) aan de grote ruimtelijke opgaven.* Wees terughoudend met extra regelgeving en kijk hoe je faciliterend kan zijn aan de regio.
6. *Geef gemeenten (in de regio) autonomie door financiële middelen meer te ontschotten.* Zij weten heel goed wat er speelt en waar de behoeften liggen, ook in de verdeling van subsidies en financiële regelingen. Dat kan het rijk beter benutten.

Rol en positie van de gemeente in de ruimtelijke ordening

Onder de Omgevingswet hebben gemeenten een centrale rol in de ruimtelijke ordening, het omgevingsbeheer en de vergunningverlening. Gemeenten hebben de taak om hun inwoners een thuis te bieden in een gezonde, veilige en inclusieve leefomgeving. Via de beleidscyclus van de Omgevingswet is er voor gemeenten een voorname taak weggelegd in de opstelling en uitvoering van ruimtelijk beleid. Gemeenten verwerken de nationale en lokale keuzes tot concrete (juridische) producten, zoals het Omgevingsplan, vergunningen, etc. Gemeenten blijven niet hangen in het "praten over" ruimtelijke ordening, maar ze zorgen ook voor realisatie.

Voor een effectieve beleidscyclus is het daarom van belang dat gemeenten als volwaardige gesprekspartner betrokken zijn bij de realisatie van omgevingsbeleid. Rijkskeuzes hebben een-op-een gevolgen voor de rol van gemeenten in de ruimtelijke ordening. Daarbij komt dat veel ruimtelijke keuzes niet op nationaal, maar vooral ook op lokaal (of regionaal) niveau gemaakt kunnen en moeten worden. Daarvoor moet het rijk de juiste randvoorwaarden scheppen en niet met sectorale programma's en regels proberen te sturen. Juist op het lokale schaalniveau worden sectorale opgaven beter in samenhang gezien. Dit lukt omdat gemeenten opgaven koppelen aan en afstemmen op de specifieke wensen, behoeften en gebiedskenmerken.

In de ruimtelijke ordening hebben gemeenten te maken met een constant veranderend speelveld En schakelen tussen verschillende schaalniveaus. De wetgeving vanuit het rijk en de provincie om grote opgaven het hoofd te bieden, landen lokaal bij de gemeente in regelgeving. Voor de uitwerking van veel van deze opgaven, zoals bereikbaarheid, circulariteit en woningbouw, werken gemeenten in de regio samen om hier evenwichtig invulling aan te geven. Ruimtelijke ordening is precisiewerk. Daarbij moeten de belangen van betrokken stakeholders zorgvuldig worden afgewogen. De meerwaarde van gemeenten zit in de integrale blik die zij heeft en in de korte afstand tot inwoners, gebruikers en maatschappelijke partners. De samenhang tussen grote

ruimtelijke opgaven binnen concrete (ruimtelijke) projecten zorgt ervoor dat gemeenten als geen ander integrerend werken¹.

Zoals genoemd werken gemeenten samen met partners en de medeoverheden. Zij doen het niet alleen, maar stemmen af op nationale en provinciale regelgeving, en die van de waterschappen. Daarbij zien wij dat gemeenten zich in toenemende mate organiseren in regioverband, om de ruimtelijke opgaven op een gemeentegrensoverstijgende manier samen te kunnen aanpakken. In het voorontwerp van de Nota Ruimte en met de verschillende gebiedsgerichte samenwerking zoals de NOVEX-werkwijze onderstreept het rijk dat het via de regio de doelen van het nationale beleid concreet kan realiseren. Hier kunnen rijk en gemeenten elkaar versterken. Tegelijkertijd kiest het rijk ervoor om met de ruimtelijke arrangementen de Nota Ruimte via de provincie te laten doorwerken. Dit voegt complexiteit toe wanneer opgaven van gezamenlijke gemeenten (al dan niet via de regio) provinciegrenzen doorkruist of wanneer provincie en regio niet dezelfde opgaven prioriteren. Gemeenten voelen zich in deze top-downbenadering vaak onvoldoende gehoord en worden nog altijd niet eenduidig betrokken. Het gesprek met gemeenten over de rol van regio en de doorwerking van nationale opgaven naar het lokale schaalniveau kan daarom niet uitblijven. Dit kan niet alleen in overleg met de provincie worden gedaan, waarin het rijk verwacht dat provincies dat gesprek zelfstandig met gemeenten voeren. Het rijk heeft daarin ook een verantwoordelijkheid.

Uitgangspunten op een rij

Om dat gelijkwaardig partnerschap vorm te kunnen geven, gaan wij uit van de zes hiervoor genoemde uitgangspunten, die via de Nota Ruimte vormgegeven kunnen worden:

1. Meerjarig commitment van het rijk

Gedegen ruimtelijke ontwikkeling is een proces van lange adem. Wij vragen het rijk de daarvoor benodigde lange lijnen uit te zetten, conform die lijnen afspraken maakt en zich niet laat verleiden om van koers te wijzigen, ook niet bij een kabinetswissel. Alleen dan kunnen gemeenten effectief beleid voeren.

Bijvoorbeeld, als het rijk in de Nota Ruimte grootschalige woningbouwlocaties aanwijst, verwachten wij dat het rijk daarmee garandeert dat de benodigde bovenlokale infrastructuur mogelijk wordt gemaakt, dat gemeenten worden ondersteund in een actief grondbeleid, dat aan kritische succesfactoren (zoals tijdige aansluiting op nutsvoorzieningen) wordt voldaan en dat structurele verbetering van de financiële positie van gemeenten nodig is, om de ambities van de nota ruimte waar te maken.

2. Geen sectorale, maar integrale keuzes

De Nota Ruimte moet samenhang brengen tussen de 47 rijksprogramma's om lokaal tot uitvoerbaar beleid te komen. Zo kunnen gemeenten werken aan het bouwen van de woon- en leefgebieden van de toekomst, niet slechts het neerzetten van woningen. Gemeenten willen nadrukkelijk *integrale* plannen maken: waar gaan deze mensen werken, leren, recreëren en sporten, en hoe gaan ze daar komen. Zonder integrale keuzes bouw je economische, sociaal- maatschappelijke of mobiliteitsproblemen van de toekomst. Dit komt ook expliciet tot uiting bij te maken keuzes over

¹ Hoe gemeenten dat op een goede manier doen en welke rollen zij daarbij innemen hebben wij beschreven in de handreiking: [De rollen van de gemeente in de Ruimtelijke Ordening](#).

energie en economie: hoe gaan wij om met de lineaire versus de circulaire economie en hoe organiseren wij daar de energievraagstukken omheen.

3. Communiceer eerlijk en duidelijk over de kaders vanuit het rijk

Als er een koers uitgezet wordt, heeft dat consequenties. Die moeten uitlegbaar zijn, ook voor lokale bestuurders. Zij voeren immers direct gesprekken met inwoners en ondernemers om keuzes uit te leggen. Een wenkend perspectief is daarbij behulpzaam.

Zo verwachten wij dat het rijk in het landelijk gebied helderheid verschaft over wat in welke gebieden de doelen zijn: treed kaderstellend op door structuurbeleid op te stellen, helder te maken wat de opgave is per gebied en medeoverheden vervolgens in staat te stellen om zoveel mogelijk zelf invulling te geven aan deze gebiedsopgave.

Maak als rijk keuzes over welke sectoren van de landbouw ruimte geboden wordt en welke ook niet, ook in relatie tot het water- en bodemsysteem. Dit stelt de medeoverheden in staat hier lokaal invulling aan te geven en ook om het uit te kunnen leggen aan inwoners en waar nodig gezamenlijk te werken aan transitie naar andere functies, bijvoorbeeld vanwege de waterbeschikbaarheid. Aanvullend op een nationale aanpak voor landbouw en natuur blijft een gebiedseigen aanpak nodig, waarbij er ruimte is om generieke maatregelen gebiedseigen in te zetten. Dat is ook belangrijk voor draagvlak gebied en ondernemers.

4. Ieder zijn eigen rol en verantwoordelijkheid: het rijk maakt keuzes van nationaal belang

Houd aandacht voor de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende overheden. Het rijk is er voor keuzes van *nationaal* belang en gemeenten hebben de autonomie in de wijze waarop zij lokaal invulling geven aan de opgaven. Wanneer wij die rollen van elkaar erkennen, kunnen wij elkaar daarop aanspreken en werken wij in gelijkwaardig partnerschap als één overheid. Zo kunnen wij rolvaster opereren en elkaar versterken waar nodig.

Als voorbeeld maakt het rijk met gemeenten en provincies in de woondeals afspraken over woningbouwaantallen, maar is het aan de gemeente hoe en waar deze gebouwd gaan worden.

Uiteraard binnen de kaders van de Nota Ruimte en de provinciale Verordening Ruimte.

Een ander goed voorbeeld van duidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden is het Nationaal Programma Energiesystemen, die op basis van een interbestuurlijke samenwerkingsagenda (2024) uitgewerkt wordt via interbestuurlijke afspraken. Hier wordt de rol van gemeenten echt geborgd.

5. Gemeenten werken regionaal actief aan de grote ruimtelijke opgaven

De regionale samenwerking in de ruimte, die ook veelal wordt geïnitieerd door gemeenten, wordt als effectief ervaren. Alle gemeenten werken namelijk regionaal samen aan ruimtelijke ordening². Gemeenten zorgen ervoor in regioverband dat bovenlokale opgaven het hoofd geboden kan worden. Wees als rijk terughoudend met maken van extra regelgeving en het stellen van gedetailleerde doelen. Het rijk moet vooral faciliterend zijn aan de regio: benut de kracht die er regionaal al ligt. De Nota Ruimte houdt op bij de levering van een nationale visie, maar heeft juist wel een belangrijke rol om de stapeling van opgaven in de uitvoering te voorkomen. Het rijk heeft veel nationale programma's die in de regio samenkomen, het heeft daar dan ook zelf een rol te vervullen om het ook uitvoerbaar te houden.

² Rapport van Berenschot over bestuurlijke ecosystemen door gemeenten geïnitieerd op ruimtelijke thema's. [Ruimte en de regio — Landelijke analyse regionale plannen, strategieën en agenda's op ruimtelijke thema's](#)

Een voorbeeld hoe die samenwerking tussen rijk en regio kan worden verbeterd, is de samenwerking in de NOVEX-gebieden, als potentiële drager voor gebieds- en opgavegerichte samenwerking van rijk en regio. Voorwaarde voor succesvolle samenwerking is wel wederom het gelijkwaardige partnerschap. Voor de ontwerp-Nota Ruimte kan via de uitvoeringsagenda samen met de medeoverheden een échte uitvoeringsgerichte agenda gemaakt worden, zoveel mogelijk via de gebiedsprocessen. Tot op heden is de uitvoeringsagenda nog een rijks-eigen document.

6. Geef gemeenten (in de regio) autonomie door financiële middelen meer te ontschotten

Gemeenten weten heel goed wat er lokaal en regionaal speelt en stemmen daarover ook af met medeoverheden en partners. Benut dit beter als rijk.. Op dit moment werkt het rijk met te gefragmenteerde financieringsstromen, waardoor financiële middelen niet of moeilijk te combineren zijn. In het traject van de Nota Ruimte lopen nog geen gesprekken over de financiële middelen die nodig zijn voor de realisatie van de ambities van de Nota Ruimte en parallel lopen er wel gesprekken over de verbetering van de financiële situatie van gemeenten. Ondertussen moeten er wel 100.000 woningen per jaar gebouwd worden.

Gemeenten zijn hard aan de slag in de regio om te doen wat zij wél kunnen en hebben de behoefte om het gesprek te voeren over integrale inzet van middelen in een gebied. Zij zijn (al dan niet via de regio) goed in staat om proactief met voorstellen te komen over wat zij kunnen bieden, maar ook wat er nodig is. Sluit aan bij wat er in de regio gebeurt, zo wordt de lokale kennis over de specifieke lokale context benut en wordt ervoor gezorgd dat plannen aansluiten bij de mogelijkheden en de potentie van de regio. Daarbij is het essentieel dat de financieringsstromen niet meer gefragmenteerd zijn, maar dat ze aansluiten bij de integrale ontwikkeling waar gemeenten (in de regio) vorm aan kunnen geven.

Samenvattend hebben wij u met deze brief gewezen op de cruciale rol van gemeenten in de ruimtelijke ordening van Nederland, waarbij gemeenten als eerste overheid aan zet zijn, ook conform de Omgevingswet. Gemeenten zijn in staat om, in lokaal en regionaal verband, invulling te geven aan de Nota Ruimte wanneer onze genoemde uitgangspunten daarin zijn meegenomen. Alleen dan kunnen gemeenten hun eigen rol in de lokale ruimtelijke ordening op een goede manier blijven vervullen, waarbij nationale, regionale en lokale vraagstukken integraal samengebracht worden. Dan werken wij als één overheid, in gelijkwaardig partnerschap, aan de grote verbouwing van Nederland.

Met vriendelijke groet,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

mr L.K. Geluk
Algemeen directeur